

ČLÁNKY / ARTICLES

Vybrané diskusie o suverenite v teórii medzinárodných vzťahov

Lucia Husenicová¹

Department of Security Studies, Faculty of Political Science and International Relations,
Matej Bel University in Banská Bystrica

Selected Discussions on Sovereignty in the Theory of International Relations. The concept of sovereignty belongs to a most discussed in political science, philosophy and also international relations theories. However, the scientific debate is not the only one, sovereignty is often discussed and used by politicians and population. Politicians tend to use the concept in their effort to secure political gains. Recently we are witnessing a surge of these discussions that have resulted in Brexit, or electing Donald Trump as the U.S. president. The understanding of sovereignty in the political discussions is often simplified and rather straightforward, often emphasizing the need to regain the so-called external sovereignty. Therefore, the aim of the article is to look into the debate on sovereignty taking place among international relations scholars. The article assumes that the simple division of sovereignty on the internal and external is not sufficient and often misused for political purposes. The paper offers the comparative and multilevel perception of sovereignty in international relations theories at the beginning of the science and since the 1990s. It concludes that the international relations scholars do not approach sovereignty as unambiguously defined concept, to the contrary. It is important to share this discussion among population and politicians, to prevent the concept to be used for political gains and significantly affect the reality of international relations.

Key words: sovereignty, international relations, state, theories of international relations, power, integration, interdependency

How to Cite: Husenicová, L. 2018. „Vybrané diskusie o suverenite v teórii medzinárodných vzťahov.“ *Central European Journal of Politics* 4 (2): 43–61.

¹ Korespondence: Mgr. Lucia Husenicová, Ph.D. pôsobí ako odborná asistentka, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika. Email: Lucia.Husenicova@umb.sk

1. Úvod

Suverenita ako pojem, alebo koncept patrí k najdiskutovanejším fenoménom vo filozofii, politickej vede, práve, ale i v medzinárodných vzťahoch. Niekoľko storočí sa k obsahu a významu suverenity vyjadrovali aj najvýznamnejší európski filozofi od Bodina a Hobbsa, cez Kanta, Hegela, Herdera, po Laskiho či Schmidta. Veda o medzinárodných vzťahoch vznikajúca v priebehu prvej polovice 20. storočia sa diskusii o suverenite nemohla vyhnúť. Už od prelomu 19. a 20. storočia sa objavujú diela zaoberajúce sa významom suverenity v dôsledku meniaceho sa medzinárodného prostredia. Tejto problematike sa venujú medzinárodní právnici ako Smith (1895) rovnako prví teoretici medzinárodných vzťahov Angell a Zimmern. Filozoficko-politické a praktické aspekty suverenity sa do diskusií v medzinárodných vzťahoch vracajú od 90. rokov 20. storočia. Realistickí ale i liberálni teoretici ako Krasner (1999), Lake (2003), Thompson (1995). V kontexte intervencií realizovaných po roku 2001 a pretrvávajúcej prítomnosti amerických vojakov v rôznych častiach sveta, ako i dopadu globálnych ekonomických kríz diskusia pokračuje i dnes. Suverenita sa objavuje v množstve kníh kde diskusie smerujú k jej definícii a vymedzeniu jej významov. Agnew (2009), Evans, Genevese, Reilly a Wolfe (2013), Schmidt (2014) sú len niekoľkými z autorov, ktorí sa venujú otázkam súvisiacim s realizáciou suverenity v meniacom sa svete.

Mnohí teoretici medzinárodných vzťahov odvodzujú svoje úvahy zo štandardizovaného delenia suverenity, ktoré sa v teóriách medzinárodných vzťahov objavuje ako interpretácia výsledkov Vestfálskeho mieru, na vnútornú a vonkajšiu. Vo väčšine diel je suverenita spájaná so štátom ako jej nositeľom, s jeho autoritou a jej legitimitou nad určitým, špecifickým teritóriom a jeho obyvateľmi. Takto vymedzené štáty potom vstupujú do vzájomných vzťahov, ktoré sa teórie medzinárodných vzťahov snažia objasniť. Či hovoríme o realizme, liberalizme, alebo konštruktivizme, štát a jeho správanie predstavuje primárny objekt výskumu. Teórie medzinárodných vzťahov sa detailne nezaobierajú filozofickými otázkami týkajúcimi sa zdroja suverenity, či otázky jej nositeľa ako je tomu v politickej vede.

Diskusie o problematike suverenity či už vo filozofii alebo politickej teórii však neboli a nie sú jedinými ktoré prebiehajú. Problematika suverenity je dlhodobou súčasťou verejnej a politickej debaty. Samotný pojem sa často stáva nástrojom v rukách politikov, ktorí ho používajú s cieľom ovplyvniť voličov a získať ich podporu. Predovšetkým v súčasnosti sa otázka suverenity opäť dostáva do popredia verejnej diskusie, už nie len v kontexte vplyvu ekonomickej globalizácie na štáty a sociálno-ekonomické podmienky v ktorých žijú ich obyvatelia, či humanitárnych intervencií, ale primárne v kontexte Brexitu, zvolenia D. Trumpa za amerického prezidenta s heslom „America First“, či fungovania inštitúcií a politik EÚ.

Ak sa pozrieme na obsah politických diskusií, tie sú do istej miery ovplyvnené tradičným vnímaním vonkajšej suverenity. Či už britská alebo americká kampaň boli primárne nasmerované proti existujúcim dohodám a režimom, ktoré regulujú správanie sa štátov vo vzájomných vzťahoch či v konkrétnych aktivitách. Politici využívajú pomerne jednoduché chápanie, predovšetkým externej, suverenity ľuďmi pre získanie hlasov a podpory. Práve pomerne jednostranné vnímanie suverenity je jedným zo základných motívov vrátiť sa k diskusi o jej obsahu a význame a to predovšetkým v medzinárodných vzťahoch. Na tieto debaty reagujú viacerí teoretici medzinárodných vzťahov, Agnew v úvode do druhého vydania svojej knihy *Globalization and sovereignty* (2018) priamo uvádza niektoré vyjadrenia prezidenta Trumpa. Mostovová v knihe *Soft borders* (2017) reaguje na návrhy o budovaní múrov či posilňovaní hraníc vo viacerých západných štátoch.

V kontexte neustále prebiehajúcej diskusie o suverenite, je zámerom predloženého textu poukázať na vnímanie suverenity vo vede o medzinárodných vzťahoch. Už od začiatku 20. storočia sa v medzinárodných vzťahoch diskutovalo o potrebe viacúrovňového a komplexnejšieho vnímania suverenity. Text má za cieľ priblížiť toto vnímanie suverenity u tých teoretikov medzinárodných vzťahov ktorí jej venujú niekoľko publikácií, a to predovšetkým po skončení studenej vojny, ktoré smerujú k potvrdeniu že sa jedná o multidimenzionálny koncept. Zároveň text prináša aj stručný náhľad do diskusií o suverenite ktoré prebiehali v prvej, formatívnej fáze vedy o medzinárodných vzťahoch, a teda v prvej polovici 20. storočia a dotýkali sa suverenity.

V prvej časti sa článok zameriava na stručný náhľad do diskusií o suverenite v rámci vývoja politického myslenia. Dotýka sa zmien vo vnímaní suverenity a jej pôvodu, resp. zdroja – od boha, cez suveréna po národ. Druhá časť sumarizuje existujúce, dominantné vnímanie suverenity v medzinárodných vzťahoch. Prináša postoje autorov prvej a druhej polovice 20. storočia, ktorí zdôvodňujú že jednoúrovňové a často až absolútne vnímanie suverenity nie je postavené na realite. V dielach autorov publikovaných od studenej vojny až po súčasnosť je suverenita vysvetľovaná cez kontrolu a autoritu štátnych inštitúcií, ktoré sa vývojom medzinárodných vzťahov a procesov globalizácie menia.

Článok nemá ambíciu poskytnúť komplexný obraz vývoja diskusie o suverenite v politickej vede, filozofii či v medzinárodnom práve.

2. Filozoficko-politické diskusie

Diskusiám o suverenite v rámci teórií medzinárodných vzťahov, prirodzene predchádzali diskusie vo filozofii, sociológii, práve a politickej vede. V týchto diskusiách sa pozornosť sústreďuje na pôvod suverenity, ktorý je buď božský alebo pozemský, na otázky materiálneho a normatívneho vnímania suverenity, na otázky spojené

s existenciou suverénna – jednotlivca a suverénna – ľudu. Prirodzene, vnímanie a význam suverenity boli ovplyvňované dominantným náhľadom na svet v danom období, z toho dôvodu sa definície jednotlivých aspektov suverenity, u rôznych autorov, odlišujú. To čo zostáva je skutočnosť, že suverenita je spojená so štátom, mocou resp. autoritou, jeho obyvateľmi a špecifickým teritóriom.

O problematike suverenity sa začalo diskutovať v 16. a 17. storočí. Jednými z prvých filozofov, ktorí sa jej vymedzením zaoberali, boli Jean Bodin vo Francúzsku a Thomas Hobbes v Anglicku. Oba nadviazali na niekoľko storočí sa objavujúce názory týkajúce sa tzv. „body politic“. Východiskom tohto konceptu je vnímanie „tela“ ako modelu pre poriadok, organizovaný a fungujúci mechanizmus. Pôvod „body politic“ je spojený s náboženským princípom Kristovho tela (Agnew 2009). Kým v stredoveku bol za zdroj spoločenského poriadku považovaný Boh a spoločenstvo veriacich bolo viac menej teritoriálne neobmedzené, neskorý stredovek priniesol zmenu. Na čelo svetského poriadku bol ako hlava dosadený panovník, suverén, ktorý bol zároveň z pravidiel tvoriacich tento poriadok vylúčený. Bodin bol jedným z prvých filozofov, ktorý zadefinoval suverenitu ako „najvyššiu, absolútnu a trvalú moc na občanmi a poddanými“ (Beaulac 2004: 107) koncentrovaných v rukách suveréna. Suverén podľa Bodina nemôže zdieľať svoju moc s poddanými, pretože by tak nebol suverénom. Hobbes vymedzuje suverenitu dvojako; prvým je definovanie špecifických kompetencií kam zaraďuje napr. rozhodnutia o vojne a mieri. Druhé vymedzenie je všeobecnou a abstraktnou charakteristikou suveréna ktorý môže to, čo nie je v štáte dovolené nikomu inému (Novosád 2013).

Následný spoločensko-politický vývoj súvisiaci s emancipáciou jednotlivcov v duchu osvieteneckých a liberálnych myšlienok, mal za následok prepojenie pojmu suverenity a suveréna na ľud. Ten začal byť považovaný za zdroj moci na veľmi konkrétne vymedzenom a ohraničenom území. Spoločenský súhlas bol vnímaný ako zdroj legitimacy moci štátu. Božský koncept univerzálneho poriadku na čele s Bohom, ktorého na zemi zastupuje monarcha, bol nahradený konceptom teritoriálne vymedzeného poriadku, ktorého zdrojom a subjektom je ľud. Tento poriadok sa nevzťahuje na osobu, ale na všadeprítomný a všemocný, a v podstate abstraktný koncept mocenského centra, štátu. Význam a úloha teritória a spoločenstva ktoré na ňom žije sa pod vplyvom politickej liberalizácie, so zavádzaním delby moci, postupne menila (Agnew 2009). Vo filozofických diskusiách sa do popredia dostáva otázka jednotlivca a jeho podielu na vzniku štátu, resp. určitej formy politickej organizácie. V tomto kontexte je zaujímavé Rousseauove pojatie suverenity, resp. suveréna za ktorého považuje spoločenstvo dobrovoľne vytvorené jednotlivcami, ktorí sa mu úplne odovzdajú a vytvoria „morálne a kolektívne teleso“ (Rousseau 2010: 38) a podriadia sa všeobecnej vôli. Toto teleso nazýva štátom, alebo suverénom, ktorý sa vo vzťahu k iným stáva jednotlivcom. Rousseau tvrdí, že takéto teleso sa nikdy nemôže zaviazat'

k niečomu, čo by viedlo k porušeniu jeho samého a nemôže sa podriaďiť iným suverénom. Suverenita je v jeho ponímaní vyjadrením všeobecnej vôle. „*Suverenita je nedeliteľná [...] a neodňateľná*“ (Rousseau 2010: 47).

Kant nadväzuje na Rousseaua aj keď diskusiu o spôsobe vzniku štátu nepovažuje za potrebnú. To čo je nevyhnutné je prevaha práva, ktoré definuje ako „*súbor podmienok za ktorých je vôľa jednotlivca zjednotená s vôľou všetkých na základe všeobecného zákona slobody*“ (Merriam 1900: 43).

Diskusia v politicko-filozofických otázkach spojených so suverenitou sa neobmedzovala len na pôvod a nositeľa suverenity, ale dotkla sa aj otázky vzťahov medzi viacerými suverénmi. Predovšetkým v kontexte vývoja vzťahov počas a po 30. ročnej vojne, ktorá bola nielen náboženským konfliktom, ale zároveň aj vyvrcholením storočia pretrvávajúceho súperenia medzi snahou o koncentráciu moci v rukách pápeža, neskôr cisára a panovníkmi menších štátov. Tento dlhotrvajúci konflikt inšpiroval Grotia k sformulovaniu potreby vytvorenia pravidiel správania sa medzi vznikajúcimi štátmi. Od otázok spravodlivej vojny a spravodlivosti vo vojne sa diskusia posunula ďalej, k otázke vzájomných vzťahov medzi štátmi v čase mieru, otázke rovnosti štátov či spolupráce (Charvet a Kaczynska-Nay 2008). V diskusiách o práve národov sa prirodzene spomína aj otázka suverenity jej vymedzenia a vzťahu medzi viacerými suverénmi. Grotius vychádza z presvedčenia, že tak ako ľudia formujú spoločnosť, tie vznikajú aj medzi štátmi a pre ich fungovanie sú potrebné pravidlá. V súlade s prirodzeným právom a právom národov Grotius vníma vzťahy medzi suverénmi ako právne vzťahy (Suganami 1989). Všetky suverénne štáty sú viazané medzinárodným právom rovnako. Tu prirodzene vzniká otázka rovnosti štátov, ktorá patrí k diskutovaným otázkam nielen v minulosti, ale pretrváva do súčasnosti. Z pohľadu realistických teórií medzinárodných vzťahov si štáty nie sú rovné, líšia sa svojim mocenským potenciálom (Waltz 1975). Ani liberálne koncepcie nehovoria o rovnosti štátov, keďže štáty delia na základe viacerých kritérií na viac či menej závislé, na demokratické a autoritárne apod.

Práve diskusie o vzťahoch medzi suverénmi v rámci medzinárodného práva nakoniec viedli k vymedzeniu suverenity ako jednej z čŕt štátu. Tá predstavuje základnú zásadu fungovania systému medzinárodného práva.

2.1. Suverenita ako atribút štátu

Vývojom a praxou v medzinárodných vzťahoch, a hlavne v medzinárodnom práve², je suverenita vnímaná najtradičnejšie ako jeden z atribútov štátu. Suverenita je jednou zo

² Na základe Montevidejského dohovoru, vid' nižšie.

základných črt prostredníctvom ktorej identifikujeme štát. Tento atribút o štáte prezrádza, že štát je mocenským centrom smerom do vnútra, a teda vo vzťahu k obyvateľstvu žijúcemu na jasne vymedzenom teritóriu, a zároveň, že vykonáva svoju suverenitu bez zásahu iných domácich a externých aktérov. Toto je vo všeobecnosti akceptovaný a nespochybňovaný stav reality medzinárodných vzťahov. Jeho základným východiskom je všeobecne akceptovaná interpretácia Vestfálskych mierových zmlúv, ktoré ukončili 30. ročnú vojnu a položili základ usporiadania svetového systému štátov, tak ako ho poznáme dnes (Griffiths, O'Callaghan a Roach 2007).

Základom tzv. Vestfálskeho systému je koncepcia suverenity, ktorú delíme na vnútornú a vonkajšiu. Vnútorná suverenita znamená, že štát disponuje zvrchovanou mocou nad územím a obyvateľstvom, pričom štátna moc nemá žiadneho konkurenta. Štát je z pohľadu vnútornej suverenity mocenským centrom, ktoré má prostriedky na vynútenie svojej moci. Vnútornú suverenitu je možné vymedziť na základe štyroch ukazovateľov: územie, obyvateľstvo, existencia legálneho donútenia, monopol na moc (Ušiak 2009).

Vonkajšia suverenita sa týka vzťahov medzi štátmi. Je základným predpokladom rovnosti štátov, a teda aj jednou zo zásad medzinárodného práva. Vonkajšia suverenita znamená, že štát koná vo svojej zahraničnej politike nezávisle na akejkoľvek inej vonkajšej moci, a zároveň iné štáty nemajú právo zasahovať do jeho vnútorných záležitostí. Práve tento aspekt suverenity má svoje korene vo Vestfálskom mieri, konkrétne v mierovej zmluve podpísanej v Münsteri. V článku 64 (LXIV) sa hovorí, že „v snahe zabrániť v budúcnosti nezhodám ktoré plynú zo stavu politiky sú práva, slobody, výsady a privilégiá voliteľov, princov a štátov Rímskej ríše vytvorené a potvrdené tak, aby mohli slobodne vykonávať svoje teritoriálne, náboženské a politické práva bez toho aby niekedy boli, alebo mohli byť obťažovaní kýmkoľvek a za akýchkoľvek okolností“ (Treaty of Westphalia, Münster 1648). Zmluva zároveň priznáva štátom právo vytvárať aliancie s cieľom zachovania ich existencie ak nie sú namierené proti cisárovi, dohodám či mieru. Toto ustanovenie môžeme interpretovať ako základ pre formovanie konceptu suverenity. Samotné vnímanie Vestfálskeho mieru a jeho významu pre medzinárodné vzťahy podlieha kritike, ktorej primárnym cieľom je prehodnotiť dogmatizmus konceptov s ktorými pracujú medzinárodné vzťahy.³

Vo vzťahu k vzniku a formovaniu štátu je suverenita historicky jeho najdôležitejším atribútom, ktorý mu priznáva medzinárodné právo v Montevideiskej konvencii o právach a povinnostiach štátov z roku 1933. Článok 1 konvencie uvádza že „štát sa vyznačuje nasledovnými atribútmi: a) trvalým obyvateľstvom, b) definovaným

³ Významným predstaviteľom tejto kritiky je A. Oslander, nemecký profesor, ktorý spochybňuje rigidný výklad Vestfálskeho mieru, ktorý tradične používa veda o medzinárodných vzťahov. Bližšie pozri Oslander (2004).

teritóriom, c) vládou a d) schopnosťou vstúpiť do vzťahov/ vytvárať vzťahy s inými štátmi“ (Montevideo Convention 1933). V modernom ponímaní sú štáty od svojho vzniku spájané so suverenitou, resp. nespochybniteľnou autoritou nad obyvateľmi a územím.

Medzinárodné právo, stojace na svojich zásadách však v praxi prináša viacero nejasností, ktoré sú spojené práve s problematikou zachovania suverenity štátu. Táto zásada sa v období po studenej vojne dostala do kolízie so zásadami, ktoré plynú z Dohovoru o ochrane ľudských práv a Miléniových cieľov, ktoré sa sústreďujú na jednotlivca, jeho práva a život. Aj v tomto kontexte sú diskusie o vnímaní významu suverenity veľmi dôležité. Z morálno-etického hľadiska sa v dôsledku množstva prípadov porušovania ľudských práv pristúpilo k vnímaniu suverenity ako zodpovednosti. V zmysle, že štát je zodpovedný za ochranu práv svojich občanov, a ak ich nie je schopný chrániť, alebo ak sa štátne inštitúcie priamo podieľajú na porušovaní práv časti svojich obyvateľov, medzinárodný zásah je potrebný.

3. Suverenita v medzinárodných vzťahoch

V teóriách medzinárodných vzťahov, ktorých cieľom je objasniť fungovanie vzťahov medzi štátmi, ale i ostatnými aktérmi na škále konflikt – spolupráca, pracujeme s tradičným delením suverenity na vnútornú a vonkajšiu. Suverenita je považovaná za atribút štátu a je spojená, ako uvádza Montevidejská konvencia, s obyvateľmi a teritóriom. Súčasťou takejto suverenity je jej uznanie externým prostredím, ktoré je predpokladom fungovania medzinárodných vzťahov, aj keď prax ukazuje, že to neplatí absolútne. Vo všeobecnosti je koncept externej suverenity skôr predstavou, ideálom, a nie realitou. V praxi je veľmi zložitým identifikovať obdobie, kedy sa koncept prejavil v plnej miere, ak vôbec. V kontexte aktuálnych politicko-populistických debát o suverenite, resp. jej znovuzískaní, sa zo suverenity stala v určitom zmysle dogma. Vedecká diskusia o podstate a význame suverenity, či už hovoríme o filozofii, politických vedách alebo medzinárodných vzťahoch, prebieha už storočia bez jasného a jednoznačného vymedzenia či definície.

V nasledujúcej časti sa zameriame na diskusie o suverenite vo vede o medzinárodných vzťahoch, ktorá je najmladšou z uvedených vedných disciplín, keďže vznikla len v 20. storočí.⁴ Diskusia o suverenite je napriek tomu bohatá. Kým na začiatku 20. storočia väčšina autorov koncept suverenity kritizovala, na konci storočia sa

⁴ V texte vychádzame z presvedčenia, že veda o medzinárodných vzťahoch vznikla skôr ako v 40. rokoch 20. storočia, ako je zaužívané v historiografii vedy, keďže už publikácie objavujúce sa na začiatku 20. storočia predovšetkým v Británii, definovali trendy vývoja medzinárodných vzťahov. Zároveň, v roku 1919 bola založená Katedra medzinárodnej politiky na Univerzite v Aberyswyth vo Walese.

objavujú snahy ho prehodnotiť a rozšíriť, resp. viac prispôbiť realite. Napriek tomu, v dominantnom diskurze tradičné vnímanie suverenity neustále dominuje. Realistická teória sa nezaobera suverenitou štátu, tá je vnímaná v podstate automaticky, primárne rieši suverenitu vonkajšiu, ktorej prejavom je snaha o akumuláciu moci. V rámci liberálnej teórie je domáca suverenita rozhodujúca v tých jej smeroch, ktoré sa zaoberajú charakterom politického systému a významom štátu a jeho inštitúcií v živote spoločnosti a jednotlivca. V konštruktivizme sa stretávame so suverenitou ako zdrojom identity štátu, ktorý sám o sebe je produktom špecifického vývoja ľudstva.

3.1. Kritika na začiatku 20. storočia

Problematika suverenity v medzinárodných vzťahoch bola na konci 19. a na začiatku 20. storočia riešená autormi v Európe ale i v Spojených štátoch. Suverenita ako koncept podliehala kritike resp. bola analyzovaná a do istej miery i dekonštruovaná právnikmi a politológmi. Objavovali sa rôzne publikácie, ktoré sa zaoberali problematikou vymedzenia suverenity (Smith 1895), a autori, ktorí tvrdili, že teória suverenity je v protiklade so súčasným vývojom štátov a spoločnosti (Oslander 1998). Zároveň viacerí autori nespochybnovali vnútorný aspekt suverenity, ale externý, ktorý označovali za „nebezpečnú politickú dogmu“ keďže neodráža realitu medzinárodných vzťahov (Smith 1895; Garner 1925 : 2).

Diskusie neprebíhali len medzi autormi zaoberajúcimi sa medzinárodnými vzťahmi, ale k otázkam suverenity sa vyjadrovali aj právnici. Zaujímavý pohľad priniesol už na konci 19. storočia americký právnik Smith, ktorý rozdeľuje suverenitu na viacero úrovní, a to na základe jej zdroja. Prvý význam koncepcie suverenity, ktorý identifikuje, je možné považovať za najzrozumiteľnejší a najjasnejší. Súvisí totiž so suverénom, ktorý je nositeľom suverenity, a teda konkrétnym človekom v ktorého rukách je koncentrovaná moc. V tomto prípade sa jedná o tradičnú a historicky podmienenú interpretáciu suverenity, ktorá má svoje korene v spomínanom vestfálskom systéme a v dielach Bodina či Hobbesa. Druhý význam je odvodený od prvého. Tzv. korporátna suverenita, teda suverenita vlády, resp. politických orgánov štátu, je suverenita rozdelená medzi štátne orgány. Tu vláda predstavuje akúsi fiktívnu osobu. Otázne je, či moc tejto fiktívnej osoby nie je rovnako fiktívna, čím by sa celá korporátna suverenita stala spochybniteľnou. Táto interpretácia je daná politicko-spoločenským vývojom v štátoch západnej Európy, ktorý smeroval od koncentrácie moci v rukách jednotlivca do priznania moci všetkým. Dôležitým medzníkom je opäť teritoriálne vymedzenie suverenity. Tretí význam súvisí s obyvateľstvom na danom území, kde orgány vykonávajú suverenitu, a teda hovoríme o suverenite ľudí, ktorí sa podieľajú na správe vecí verejných. V tomto prípade sa dostávame k problematike suverenity ľudu. Táto úroveň vnímania suverenity sa dostala do centra problematiky medzinárodných

vzťahov v priebehu 20. storočia od kedy hovoríme o suverenite národa. Tu sa objavuje jeden z problematických aspektov tejto suverenity, a to existencia národa ktorý nemá vlastný štát a je súčasťou iného štátu ktorá je postavená do kontrastu s právom na sebaurčenie národov. To by vo svojej absolútnej podobe malo viesť k vzniku národných štátov, a teda k dosiahnutiu takého usporiadania, v ktorom každý národ má vlastný štát.

Ďalšou úrovňou, ktorú Smith identifikuje je suverenita štátu, nie vlády, ale štátu ako takého, kde štát je individualizovaný, resp. zosobnený. V tomto prípade hovoríme a abstraktnej suverenite, ktorá našla svoju aplikáciu v medzinárodnom práve a vzťahoch. Práve v medzinárodnom práve je štát právnickou osobou. Piatym významom je suverenita práva, zákonov, pričom tu hovoríme o metaforickej suverenite, keďže právo je „všemocným“ štandardom. Tu nastáva otázka vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného práva, ktorá sa od konca 2. svetovej vojny zameriava primárne na humanitárne právo, a jeho vzťahu k vnútroštátnym normám. Posledným významom suverenity je moc, nikým neobmedzená (Smith 1895). V tomto prípade je ale suverenita ako neobmedzená moc abstraktným, až ideálnym stavom, ktorý v praxi nie je dosiahnuteľný za žiadnych okolností. Príčinou sú obmedzenia, ktoré existujú vo vzťahu k suverenite na vnútroštátnej ako i medzinárodnej úrovni, a sú reflexiou uvedených odlišných interpretácií suverenity ako takej. Suverenita teda je základným atribútom štátu, ale zároveň neexistuje absolútna suverenita, a teda štát v žiadnom svojom konaní nie je neobmedzený.

V rámci politických vied môžeme vymedziť dve skupiny autorov zaoberajúcich sa suverenitou v tomto období. Prvú skupinu reprezentujú autori, ktorí kritizovali suverenitu z dvoch rovín. Prvou bolo, že štát nie je suverénny v tradičnom ponímaní, pretože sa vždy objavovali skupiny, ktoré určitým spôsobom vystupovali proti rozhodnutiam v politických otázkach. Táto kritika vychádza z vnímania suverenity ako absolútnej, nie len ako určitého rámca vymedzujúceho fungovanie jednotlivých štátov (Coker 1924). Keďže v predchádzajúcich storočiach nebola, vo filozofických diskusiách, suverenite pripisovaná absolútna podoba, táto forma kritiky nebola opodstatnená. Aj keď v ponímaní politických diskusií bola suverenita prezentovaná v takmer absolútnej podobe. Druhú rovinu kritiky predstavovala otázka morálnych a racionálnych obmedzení štátnej autority. Štát nie je vo svojich rozhodnutiach morálnym, spravodlivým či správnym. Avšak táto rovina kritiky je rovnako ovplyvnená vnímaním štátu ako absolútneho mocenského centra, ktorému sa všetci musia bez váhania podriaďovať.

Druhá skupina autorov sa zaoberá suverenitou štátu smerom dovnútra, ale hlavne vo vzťahu k iným štátom. Garner (1925) vo svojej prednáške pre Americkú asociáciu pre politické vedy hovorí o suverenite ústavného práva, ktorá umožňuje štátu regulovať poriadok v daných hraniciach, avšak končí tam, kde začínajú práva iného

štátu. V medzinárodných vzťahoch totiž existuje medzinárodné právo, ktoré reguluje správanie štátov a základným princípom suverenity je „medzinárodná zodpovednosť“ (Garner 1925: 6). Detailnejšie sa pozerajúc na uplatňovanie suverenity, v tomto prípade vnútornej, v praxi medzinárodných vzťahov, Garner ukazuje konkrétne príklady jej obmedzenia. Prvým je právo štátu slobodne si vybrať formu vlády, ktoré často býva kritizované alebo i obmedzované inými štátmi (napr. opozícia mocností voči Napoleonovi, neuznanie ZSSR Spojenými štátmi, a pod.). Druhým je právo rozšíriť územie štátu kúpou alebo cesiou, ktoré taktiež vyvoláva nesúhlas iných. Tretím je suverenita v domácich záležitostiach. Autor konštatuje, že to, čo štát považuje za záležitosť domácej politiky, a teda podliehajúce domácej suverenite, môže byť, a často je, v rozpore so záujmami iných štátov. Príkladom boli rozhodnutie vlády Uruguaja zoštátniť životné poistky, ktoré vyvolalo protest vlád Británie a Francúzska, alebo rozhodnutie Rumunskej vlády o ťažobnom práve ktoré sa dotklo americkej ropnej spoločnosti, a pod. Štáty majú zároveň povinnosť chrániť cudzincov na svojom území a rešpektovať, že iné štáty budú svojim občanom poskytovať ochranu.

V prípade obmedzení externej suverenity Garner poukazuje na medzinárodné právo, na množstvo konvencií ku ktorým štáty pristupujú dobrovoľne, pravidlá vo vzájomných vzťahoch, ktoré štáty dodržiavajú, pretože chcú byť súčasťou medzinárodnej spoločnosti. Hovorí o vzťahu domáceho a medzinárodného práva, pričom prichádza k záveru, že v praxi často domáce právo nemá prioritu pred medzinárodným. Ako príklad uvádza zadržanie obchodníkov, ich tovaru a lodí v USA, ktoré bolo v súlade s domácim právom ale v rozpore s medzinárodnou obvyčajou. (Garner 1925: 14) Pripúšťa, že štáty majú právo rozhodnúť o aplikovateľnosti medzinárodného práva, alebo sa rozhodnúť nepristúpiť k dohovoru, avšak v duchu internacionalizmu doby prichádza k záveru, že by to viedlo k ich vylúčeniu zo spoločenstva a nakoniec by to zabránilo jeho rozvoju. „*Stará teória absolútnej suverenity vo vzťahu k iným štátom pasovala do podmienok medzinárodnej spoločnosti v čase, keď bola sformulovaná [...] dnes je situácia úplne iná.*“ (Garner 1925: 18) V poslednej časti prednášky prichádza k záveru, že dobrovoľné prijatie zmluvných záväzkov nie je stratou suverenity, práve naopak, jej realizáciou. Neplatí ani tvrdenie politikov, že záväzky predstavujú pre štát nevýhodu v porovnaní s inými, keďže všetky zmluvné strany sa zaväzujú k rovnakým povinnostiam a správaniu.

V druhej polovici 20. storočia sa však teoretici medzinárodných vzťahov vrátili k vnímaniu suverenity z 19. storočia, kde mala dvojitý rozmer. Na jednej strane suverenita ako črta štátu znamenala zaradenie do skupiny civilizovaných štátov – týkala sa uznania za rovnocenného partnera pre imperiálne mocnosti počas koloniálnej éry, resp. prijatia za člena jedného z blokov počas studenej vojny. Druhým rozmerom bola interpretácia suverenity ako vôle štátu definovaná prostredníctvom pojmov ako „sebaobrana“, „prežitie štátu“, „vlastná ochrana“ a „nevyhnutnosť“ (Howland 2011).

Postupne v 20. storočí pojem civilizované štáty nahradil pojem demokratické štáty. Druhý rozmer bol vždy viac využívaný mocnosťami, ktoré sa v otázkach „národnej bezpečnosti“ uchylujú k spochybniteľnému konaniu akým sú invázie a intervencie. Tie sú pozostatkom správania sa počas studenej vojny a charakteru vzťahov medzi mocnosťami v tomto období.

Koniec studenej vojny otvoril priestor pre obnovenie diskusie o suverenite. Rozpad dvoch blokov, vznik nových štátov, ale predovšetkým množstvo problémov ktoré sa začali objavovať v rôznych štátoch či regiónoch posilnili potrebu teoretickej diskusie o význame a vnímaní suverenity.

3.2. Multi-úrovňový prístup na konci 20. storočia

Zo súčasných teoretikov medzinárodných vzťahov sa problematike suverenity venujú viacerí autori s cieľom objasniť a vysvetliť vplyv vývojových trendov v medzinárodných vzťahoch. Koniec 2. svetovej vojny priniesol vznik OSN a množstva konvencií a dohovorov, ktoré upevnili koncept suverenity a rovnosti štátov, a mali za následok vznik množstva nových štátov na globálnej úrovni. Tieto udalosti viedli k obmedzeniam, ktoré boli identifikované už na začiatku 20. storočia. Pravidlá medzinárodného práva, predovšetkým pravidlá a normy humanitárneho práva, viažu štáty k určitému správaniu a zároveň majú vplyv na spoločnosť a populáciu v štáte. Zároveň postupne sa zintenzívňujúce procesy globalizácie, vzájomnej ekonomickej závislosti zásadne zmenili charakter medzinárodných vzťahov a viedli k nevyhnutnosti teoretickej diskusie analyzujúcej tieto zmeny. Prebiehajúca studená vojna a dominancia realistickej teórie medzinárodných vzťahov však veľa priestoru na podobné úvahy nedávali. To sa zmenilo skončením studenej vojny a objavením sa problémov spojených so vznikom nových štátov, so stabilitou a autoritou mnohých rozvojových štátov, s množstvom etnicky, nábožensky či politicky vedených konfliktov.

Vývoj koncom 90. rokov a v prvých rokoch 21. storočia oživil diskusie vzťahujúce sa k problematike rešpektovania suverenity a nezasahovania do vnútorných záležitostí štátov. Jednou z príčin bol fenomén medzinárodného terorizmu a reakcie štátov, v tomto prípade USA na aktivity teroristických skupín. Vo všeobecnej rovine, schopnosť štátov reagovať a brániť sa pred týmto fenoménom narazila na koncept suverenity a s ňou spojenou autoritou a teritorialitou. Intervencie americkej armády v štátoch napojených na globálne pôsobiace teroristické siete bez špecifickej teritoriálnej príslušnosti priniesol ďalšie nevyjasnené otázky týkajúce sa vnímania suverenity.

Tieto zmeny v realite medzinárodných vzťahov mali za následok potrebu návratu ku konceptu suverenity, resp. k upresneniu a špecifikovaniu jeho významu. Rovnako ako na začiatku 20. storočia, autori prichádzajú k záveru, že medzinárodné vzťahy na konci 20. a na začiatku 21. storočia nefungujú na báze existencie vonkajšej suverenity, kedy sa

každý rozhoduje nezávisle na iných. Aj dnes si autori kladú otázku, či vôbec niekedy tak medzinárodné vzťahy fungovali, a prichádzajú k zisteniu, že vonkajšia, neobmedzená suverenita je, a aj v minulosti bola len predstavou.

Pozerajúc sa na úvahy väčšiny autorov, jednou z prvých oblastí analýz bola suverenita vnímaná na základe dominujúcej interpretácie dôsledkov Vestfálskeho mieru. Kritika takto vymedzenej suverenity predstavovala východisko pre ďalšie diskusie vedúce k širšiemu vymedzeniu suverenity.

K tejto diskusii najvýraznejšie prispel americký teoretik Krasner, ktorý vo svojich prácach vymedzuje štyri typy suverenity, resp. štyri odlišné spôsoby vnímania suverenity: medzinárodno-právna, vestfálska, domáca a suverenita vzájomnej závislosti. Tieto štyri typy je možné vymedziť na základe toho či sú spojené s autoritou alebo kontrolou, resp. obidvomi. Autoritu charakterizuje ako „*vzájomne uznané právo aktéra zapojiť sa do špecifických typov aktivít*“ (Krasner 1999: 10), a je podľa neho charakteristická pre prvé dva uvedené typy suverenity, aj keď v praxi sa jej prejavy odlišujú. Domáca suverenita je spojená ako s autoritou, tak i kontrolou, keďže sa jedná o schopnosť štátnych inštitúcií formou donútenia, prostredníctvom zákonov a ich dodržiavania, realizovať svoju autoritu. Posledný typ suverenity je charakteristický primárne kontrolou, ktorú v jej najvyššej forme chápeme ako „*použitie sily bez vzájomného uznania autority*“ (Krasner 1999: 10). Práve kontrola regulácie tokov a pohybov cez hranice je pri suverenite vzájomnej závislosti kľúčová. Čo sa týka vzťahov medzi jednotlivými typmi suverenity, nevyhnutne medzi nimi nedochádza ku korelácii, keďže je možná situácia, kedy štát nedisponuje všetkými typmi suverenity súčasne.

Autor sa ďalej venuje špecifickému vymedzeniu všetkých typov suverenity. Špecifikácia domácej suverenity je realizovaná prostredníctvom dvoch črt, prvou je spôsob organizácie autority v štáte a druhou je efektivita, s ktorou je vykonávaná. Štátne inštitúcie teda nemajú konkurenciu, ktorá by na tom istom území oplývala rovnakou mierou autority a legitimacy a zároveň sú schopné vykonávať kontrolu procesov realizovaných na danom území (Krasner 1999). Vývoj v niektorých rozvojových štátoch po studenej vojne ukázal, že štátne inštitúcie majú konkurenciu vo vlastnej autorite v podobe rôznych etnických, klanových či náboženských skupín. Tieto faktory viedli k destabilizácii štátov, vojenským konfliktom ktoré často presiahli hranice susedných štátov a mali za následok humanitárne katastrofy. V dôsledku tohto vývoja sa objavila diskusia o vymedzení suverenity ako zodpovednosti.

Suverenita vzájomnej závislosti je do istej miery prepojená s domácou suverenitou, keďže sa primárne týka schopnosti štátu a jeho inštitúcií regulovať to čo prechádza cez jeho hranice. V dôsledku procesov globalizácie, alebo voľného trhu, štáty môžu strácať tieto schopnosti. Zároveň sa objavujú problémy, ktoré zasahujú všetky štáty, a ktoré jednotlivé štáty kontrolovať nedokážu. Príkladom sú epidémie, drogy, terorizmus, environmentálne problémy atď. Krasner pripúšťa, že v dôsledku

vzájomných interakcií dochádza aj k zmenám vo vzťahoch medzi štátmi. Avšak tie nie sú nevyhnutne dané obmedzeniami vo vzťahu k suverenite, ale skôr rozsahom aktivít vlád, ktoré sú dôsledkom zvyšujúceho sa počtu požiadaviek kladených na štát jeho občanmi. Dospieva k názoru, že napriek existujúcim konceptom vzájomnej závislosti ako fenoménu znehodnocujúceho suverenitu štátu resp. schopnosť štátu kontrolovať procesy, je v skutočnosti význam suverenity ako autority nezmenený. Rovnako to zásadne neovplyvňuje dva zostávajúce typy suverenity, ktoré závisia primárne od uznania.

Medzinárodno-právna suverenita sa týka uznania štátu inými, jeho akceptácie ako právne rovného. To poskytne zástupcom štátu diplomatické imunity, umožní mu uchádzať sa o členstvo v medzinárodných organizáciách či podpisovať medzinárodné zmluvy a pristupovať k dohovorom. Uznanie entity, štátu s územím a právnou autonómiou, je základnou črtou tohto typu suverenity. Jeho ďalšou súčasťou je schopnosť obrany územia, existencia vlády a obyvateľstva (Krasner 1999: 15). Zároveň Krasner pripúšťa, že v dejinách sa uznanie stalo nástrojom politických záujmov hlavne silných štátov. Dochádzalo k prípadom, kedy bola uznaná vláda aj napriek tomu, že nemala kontrolu nad vlastným územím, alebo boli uznané entity, ktoré nemali právnú autonómiu či územie.

Uznanie ako také predstavuje pre štát určitú formu záruk vo vzťahu k ostatným aktérom, či už hovoríme o štátoch, alebo korporáciách a pod. Zároveň je do istej miery zdrojom legitimacy pre vládu daného štátu. Na druhej strane, z praxe poznáme i prípady, kedy uznanie nie je odobraté štátu ani keď vláda nemá kontrolu nad celým územím štátu (nedávnym príkladom je Ukrajina), resp. jej chýba autorita a v štáte prebieha občianska vojna (príkladmi sú Sýria, Somálsko, Líbya). Zároveň uznanie nie je predpokladom nadviazania vzťahov medzi štátmi, opäť poznáme prípady, kedy došlo k rôznym rokovaniam medzi štátmi, ktoré sa formálne neuznávali, resp. neuznané štáty sa zúčastňovali rôznych konferencií, rokovaní a pod.

Pre vestfálsku suverenitu, ako posledný z typov, ktoré Krasner vymedzuje, sú charakteristické dva princípy: neexistencia externých vplyvov v štáte, resp. „*vylúčenie externých aktérov zo štruktúry domácej autority*“ (Krasner 2001: 20) a teritorialita. Základnou črtou tzv. „*vestfálskeho štátu je, že sa jedná o systém politickej autority, ktorej podstatou sú teritorialita a autonómia*“ (Krasner 1995–1996: 115). To je to, čo ho odlišuje od ostatných typov štátu. Politická autorita je vykonávaná nad jasne geograficky vymedzeným územím, nielen nad ľuďmi, autonómne, to znamená bez zásahu externých aktérov, ktorí by mali na území rovnakú autoritu (Krasner 1995–1996). Zároveň však Krasner tvrdí, že vestfálsky systém, tak ako je prezentovaný a vnímaný v teóriách medzinárodných vzťahov, nikdy nebol realitou v čistej podobe. Prichádza teda k podobným záverom ako je predchodcovia na začiatku 20. storočia. Predovšetkým

problematika autonómie, resp. autonómneho konania bez existujúcej konkurenčnej externej autority neplatí napr. v prípade vplyvu katolíckej cirkvi, vo vzťahoch v rámci Britského Commonwealthu, Európskej únie, v kontexte podpory medzinárodných finančných inštitúcií ako napr. MMF, ale aj vplyvom neštátnych organizácií globálnej občianskej spoločnosti.

V realite medzinárodných vzťahov podlieha suverenita štyrom kompromisom ktoré sa líšia tým, či „*správanie jedného aktéra závisí na inom a či aspoň jeden z aktérov je na tom lepšie a žiaden hrošie*“ (Krasner 1995–1996: 117). Prvým kompromisom sú konvencie, do ktorých štáty vstupujú dobrovoľne, nezávisle na vplyve iných aktérov a sú ochotné znášať posudzovanie vlastného konania z vonku. Popri tom očakávajú, že ostatní budú tieto pravidlá dodržiavať, a zároveň ich nedodržanie neovplyvňuje situáciu vo vnútri iných štátov. Najčastejšími konvenciami sú tie týkajúce sa ľudských práv, ktoré môžu byť spojené s monitorovacími mechanizmami či nástrojmi donútenia, ale nie je to podmienka, keďže ich signatármi sú aj štáty, ktoré ich nedodržiavajú, resp. majú viaceré často i zásadné nedostatky (napr. členstvo KLDR v Rade OSN pre ľudské práva). Dodržiavanie konvencií je často spojené s tým, ako sú prijaté a vnímané spoločnosťou v danom štáte. Príkladmi, ktoré Krasner uvádza, je niekoľko súdnych sporov v USA týkajúcich sa znevýhodnenia na základe rasovej príslušnosti. Jedným z hlavných argumentov, ktoré poškodené strany používali od 40. rokov 20. storočia, boli napríklad ustanovenia Charty OSN. Konvencie teda môžu byť podpísané aj bez toho, aby boli ich ustanovenia implementované, avšak spoločnosť v štáte v tomto prípade zohráva významnú úlohu, ktorá závisí od legitimacy, ktorú konvenciam pripisuje, a môže vládu priviesť ku kompromisu v rámci vlastnej suverenity (Krasner 1995–1996: 127).

Druhým kompromisom sú rôzne druhy kontraktov, ktoré štáty uzatvárajú s cieľom získať výhody, pričom súhlasia s obmedzeniami, ktoré z toho plynú. Jedná sa o dohody uzatvorené medzi štátmi a medzinárodnými aktérmi ako napr. finančnými inštitúciami. K oslabeniu vestfálskej suverenity pritom dochádza ak kontrakty majú za následok zmeny v domácom správaní, ak sú inštitúcie pod externým vplyvom, či kontrolou, alebo sú vytvorené inštitúcie prekračujúce štátne hranice. Rozhodnutie vstúpiť do takého vzťahu je ovplyvnené vierou v prínos, ktorý bude jeho výsledkom. V tomto prípade je teda správanie jedného aktéra ovplyvnené inými, minimálne očakávaniami určitého druhu správania sa. Príkladom sú rôzne formy pôžičiek, ktoré sú súčasťou fungovania medzinárodných vzťahov pôvodne medzi štátmi a neštátnymi aktérmi, resp. medzi inštitúciami a štátmi. Príkladom je pôsobenie MMF vo vzťahu k viacerým štátom ktorých ekonomiky sa ocitli v kríze (Krasner 1995–1996: 136).

Tretím je donútenie, teda hrozba sankcií pre štát ak nejakým spôsobom neobmedzí domácu autonómiu, cieľové štáty pritom môžu ale nemusia súhlasiť. Posledným je vnútenie, keď štát nemá na výber a musí sa podriaďovať požiadavkám iného, silnejšieho štátu. V prípade, že sa cieľový štát podriadi požiadavkám, a teda zmení

inštitúcie, politiky či osoby, tak prestáva nieť prvky vestfálskej suverenity, keďže jeho politická elita nemá možnosť rozhodovania o vlastnej politike a jej smerovaní (Krasner 1995–1996: 136). V tomto prípade sa vždy jedná o asymetrický mocenský vzťah. Príkladom donútenia sú ekonomické sankcie, ktoré môžu byť uvalené bilaterálne ale i multilaterálne. Príkladom vnútenia, ako štvrtého typu kompromisu sú vojenské intervencie.

Tieto procesy existovali a existujú v medzinárodných vzťahoch, a preto vestfálsky model nie je „empirickou regularitou“ ale skôr „*tradíciou alebo referenčným bodom ktorý môže ale nemusí determinovať správanie tvorcov politiky*“ (Krasner 1995–1996: 117).

Z Krasnerovho delenia suverenity vyplýva, že o strate, alebo odňatí suverenity štátu je nevyhnutné diskutovať v rámci potreby vymedzenia toho, čo pod týmto pojmom myslíme, a teda o ktorom type suverenity diskutujeme. Štát ako taký môže strácať kontrolu nad niektorými procesmi, resp. ju nikdy nemusel mať, príkladom sú environmentálne problémy, ale zároveň majú jeho inštitúcie autoritu smerom dovnútra ale i navonok. Zároveň štát nemusí byť schopný vykonávať autoritu a kontrolu nad celým územím, ale nič to nemení na skutočnosti, že má uznanie iných aktérov, a v medzinárodných vzťahoch vystupuje ako rovnocenný partner. Príkladov na korelačný či nekorelačný vzťah jednotlivých typov suverenity je množstvo, dôležité ale je uvedomenie si a rozoznanie týchto typov a ich významu pre realitu politického konania a rozhodovania štátu, resp. jeho inštitúcií.

Toto vymedzenie niekoľkých dimenzií suverenity viedlo viacerých autorov k podrobnejšej analýze toho, čo je to suverenita. Avšak, tak ako v Krasnerovom prípade, jeho súčasníci i nasledovníci vychádzajú z pomerne jednoznačného vnímania suverenity ako atribútu štátu a neriešia otázky jej pôvodu či zdroja. Viacerí sa odvolávajú na filozoficko-politický vývoj konceptu a významy ktoré mu boli pripisované v rôznych obdobiach vývoja spoločnosti (Agnew 2009; Mostov 2008).

Pomerne podrobné prepojenie teoretických otázok týkajúcich sa suverenity s praxou medzinárodných vzťahov prinášajú vo svojej knihe D. Howland s L. Whiteovou (2009: 1), ktorí definujú suverenitu „*ako súbor praktík, ktoré sú historicky podmienené, a to medzinárodnými a vnútro národnými procesmi, kam patria aj právo na sebaurčenie, medzinárodné právo a idey prirodzených práv*“. Suverenita sa podľa nich skladá z relatívne nejasne vymedzených praktík realizovaných v štáte, a je sporná, pretože patrí k neustále diskutovaným fenoménom. Diskusie sa týkajú toho, ako sa štát správa, voči komu a kde. Podstatou suverenity sú teda otázky autority, obyvateľstva a teritória.

Fenomén teritoriality, resp. previazania moci na konkrétne územie bol realizovaný v praxi medzinárodných vzťahov v období po Vestfálskom mieri. Jednalo sa pritom o zavedenie princípu rešpektovania legitímneho práva monarchu vládnuť nad daným územím bez vonkajších zásahov. V danom historickom období išlo a snahu

vládnuť nezávisle od záujmov pápeža alebo cisára. V tomto duchu sa vymedzeniu suverenity venuje aj H. Morgenthau (1947: 243). Avšak, suverenita je historicky interpretovaná aj ako dôsledok formovania globálnej ekonomiky, ktorá si vyžadovala riešenie praktických otázok jurisdikcie, vytvorenia inštitúcií participujúcich na procesoch a pod. V podstate praktizovaním suverenity došlo k homogenizácii teritória so štátom (Howland a White 2009). Môžeme teda povedať, že to, ako dnes vnímame štát, je dôsledkom teritoriálneho uplatňovania suverénnej vlády. Z toho vyplýva, že štát je dôsledkom suverenity, a teda iný spôsob používania suverenity v praxi môže mať za následok iný spôsob politickej organizácie spoločnosti akou je teritoriálne vymedzený štát. Zároveň, z pohľadu dnešnej praxe na jednom území môže byť realizovaných viacero úrovní suverenity, a to v závislosti od definovania suverenity.

Suverenita ako autorita je dôsledkom teritoriality, keďže v praxi sa suverenita prejavila vytváraním zákonov, ktoré boli platné na špecifickom území, ovládanom, resp. kontrolovanom suverénom. V tomto prípade je teda „*suverenita dôsledkom uplatňovania teritoriálnych zákonov*“ (Howland a White 2009: 6). Avšak z pohľadu fungovania štátu a jeho moci je dôležité, ak štát dokáže svoje zákony uplatňovať aj mimo svojho územia, čo súvisí s uznaním štátov navzájom, resp. s rešpektovaním teritoriálnej suverenity ostatnými štátmi. Tu sa problematika autority štátu dostáva do medzinárodného prostredia a dochádza k jej prepojeniu s medzinárodným právom, pričom viaceré zásady, ako už bolo uvedené, si protirečia.

Treťou otázkou v rámci suverenity je obyvateľstvo, resp. národ. Táto otázka súvisí s pojmom národný štát a opäť súvisí s právom na sebaurčenie národov. Otázka teda znie, či každý národ má mať svoj vlastný štát, jedinečný a špecifický. Ak by bola odpoveď pozitívna, v tom prípade je nevyhnutné počítať so zmenami v súčasnom usporiadaní štátov. Tu sa opäť dostávame k podstate vnímania suverenity – suverenita štátu naviazaná na hranice a teritórium je v protiklade s ideou suverenity ľudu resp. národa. Má národ bez štátu suverenitu? Je možné vnímať suverenitu bez teritoriality tak, ako sa zaviedlo praxou? V tomto prípade sa dostávame naspäť k otázke kto je nositeľom suverenity, tak ako ju rieši Smith na konci 19. storočia. Sú to obyvatelia, resp. skupina ktorá zdieľa špecifickú identitu, považuje sa za národ a je uznaná ako národ? Je to štát, ktorý má monopol na moc a donútenie doma a uznanie ostatných, rovnakých aktérov? Akú úlohu tu potom zohrávajú nadštátni aktéri, organizácie a inštitúcie ktorých je štát členom? Je toto členstvo dobrovoľné alebo determinované určitou formou motivácie inými, či nátlaku?

Problematiku vnímania suverenity z pohľadu politickej vedy a medzinárodných vzťahov rozoberá aj český politológ V. Belling. Poukazuje na dve dôležité dimenzie tohto pojmu. Suverenita definovaná pozitivisticky je obmedzená na fungovanie mocenských vzťahov v rámci štátu, kým suverenita vnímaná normatívne predstavuje snahu usporiadať mocenské vzťahy do jednotného organizovaného poriadku. Suverenita ako

taká má teda dve dimenzie, praktickú a abstraktnú. Na jednej strane stojí suverenita ako pojem cez ktorý vnímame sociálnu realitu, na druhej strane je nástrojom, ktorý túto realitu „konštituuje do usporiadaného celku“ (Belling 2014: 630). Suverenita teda predstavuje akúsi „imaginatívnu konštrukciu bez ktorej je sociálna realita nepredstaviteľná“ (Belling 2014). „Suverenita ako spôsob imaginatívnej konštrukcie reality je predovšetkým legitimačným systémom [...] opierajúcim sa o ľud ako zdroj authority“ (Belling 2014: 631).

Dnes teda existuje viacero vymedzení pojmu suverenita, v medzinárodných vzťahoch stále prevláda jej delenie na vonkajšiu a vnútornú, avšak zároveň aj rozsiahla diskusia ukazujúca nedostatočnosť tohto vymedzenia a potrebu jeho rozšírenia. Na druhej strane, z hľadiska fungovania politických inštitúcií a vnímania našej sociálnej reality je suverenita dôležitým a všeobecne akceptovaným princípom, ktorý zatiaľ nemá paralelu.

4. Záver

Otázky súvisiace s konceptom suverenity, či už týkajúce sa jej definície, zdroja či rozsahu uplatniteľnosti sú súčasťou diskusií v politických vedách, filozofii a medzinárodných vzťahoch niekoľko storočí. Či už sa na suverenitu pozeráme ako na atribút štátu, alebo základný predpoklad existencie štátu, jej vnímanie vo vedeckých kruhoch a medzi politikmi a občanmi sa líši. Udalosti, ku ktorým dochádza v politickej praxi naznačujú, že vplyvom politicko-spoločenskej diskusie majú ľudia tendenciu suverenitu vnímať v jej absolútnej forme. Ako ukázali citovaní autori, absolútna suverenita nikdy v realite neexistovala, či už hovoríme o jej vnútornej alebo vonkajšej zložke. Je to porovnateľné s vnímaním slobody jednotlivca, ktorá v absolútnej rovine nie je dosiahnuteľná, pretože by bola v rozpore s faktom, že človek je tvor spoločenský.

To, čo sa dnes javí ako nevyhnutnosť, je priblížiť filozoficko-teoretické diskusie o suverenite ľuďom. Poukázať na skutočnosť, že suverenita je koncept s viacúrovňovým obsahom, ktorý využívame pre lepšie a jednoduchšie pochopenie našej sociálnej reality, že bez ohľadu na to, akým spôsobom je prezentovaná politikmi, jej naplnenie nie je realizovateľné a nikdy nebolo.

Ak sa pozrieme na akúkoľvek diskusiu, ktorá sa o suverenite viedla, každý z autorov si uvedomoval praktické obmedzenia daného konceptu. Či už hovoríme o diskusiách v 17. alebo v 21. storočí. Suverenitu je potrebné vnímať v historickom kontexte, rovnako ako štát, ktorý od 17. storočia dominuje usporiadaniu politických vzťahov vo svete. Suverenita, rovnako aj jej nositeľ sa časom menia, od panovníka, cez štát a jeho inštitúcie k jednotlivcom. To čo sa nemení je spájanie suverenity a teritoriality, a teda suverenita sa vzťahuje na konkrétne vymedzené územie. Avšak

posun v jej vnímaní smerom k jednotlivcovi nemusí byť nevyhnutne viazaný na jedno špecifické teritórium, resp. veľkosť teritória sa mení v závislosti od toho, na akej úrovni (regionálnej, štátnej, nadštátnej) jednotlivec svoju suverenitu realizuje. Predovšetkým ak hovoríme o pluralitnej spoločnosti, kde jednotlivec je členom viacerých skupín, alebo v prípade Európskej únie, kde jednotlivec má niekoľko možností rozhodovať. Za najvýznamnejší prínos diskusie o suverenite od konca 20. storočia považujeme jej vymedzenie na základe autority a kontroly, ktoré štátne inštitúcie vykonávajú, ako vo vzťahu k jednotlivcom tak i k územiu. Zároveň ale, v kontexte integračných procesov aj táto črta nadobúda širší rozmer, ak hovoríme o fungovaní vzťahov a rozhodovaní napr. v rámci Európskej únie.

Popri vnímaní suverenity ako vlastnosti štátu je potrebné doplniť medzinárodný rozmer, keďže štát svoju suverenitu nerealizuje v izolovanom priestore. V tomto kontexte je suverenita rozhodne črtou existujúceho systému medzinárodných vzťahov. Jej vnímanie, a predovšetkým uznanie, zásadným spôsobom determinuje vzájomné vzťahy aktérov. Tými sú najmä štáty, ale aj rôzne organizácie a inštitúcie, ktoré od nich svoju suverenitu odvodzujú, a k suverenite pristupujú ako k pravidlu.

Suverenita je do veľkej miery odvodená od toho, aký význam jej v danom časovom období pripisujeme, ako ju vnímame, aké sú naše očakávania od jej realizácie. Suverenita nie je len vnútorná a vonkajšia. Suverenitu, ak ju vnímame ako autoritu, štát nestráca v dôsledku integrácie či globalizačných procesov, naopak štát nadobúda nové možnosti jej realizácie. Z toho dôvodu je nevyhnutné pri diskusiách o obmedzovaní, či potrebe návratu suverenity štátu jasne vymedziť, čo pod pojmom suverenity rozumieme a ako prakticky vnímame jej obmedzenie, resp. potrebu vrátiť ju štátu.

Seznam použitých zdrojů a literatury

- Agnew, J. A. 2009. *Globalization and Sovereignty*. Plymouth: Rowan&Littlefield Publishers.
- Agnew, J. A. 2018. *Globalization and Sovereignty: Beyond the territorial trap*. Lanham: Rowan&Littlefield.
- Beaulac, S. 2004. *The Power of Language in the Making of International Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Belling, V. 2014. „Pojem suverenity a jeho relevance v éře postsociálního vládnutí.“ *Právník* 8: 609–642.
- Coker, F. W. 1924. „Pluralistic Theories and the Attack upon State Sovereignty“. In W. A. Dunning, C. E. Merriam a H. E. Barnes (eds.). *A History of Political Theories*. New York: The Macmillan Company, 80–119.
- Evans, J., Genovese, A., Reilly, A. a Wolfe, P. (eds.) 2013. *Sovereignty: Frontiers of Possibility*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Garner, J. W. 1925. „Limitations on National Sovereignty in International Relations.“ *The American Political Science Review* 19 (1): 1–24.
- Griffiths, M, O'Callaghan, T. a Roach, S. C. 2002. *International Relations: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Howland, D. 2011. „Sovereignty and the Laws of War: International consequences of Japan's 1905 victory over Russia.“ *Law and History Review* 29 (1): 53–97.

- Howland, D. a White, L. (eds.) 2009. *The State of Sovereignty: territories, laws, population*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Krasner, D. S. 1995–1996. „Compromising Westphalia.“ *International Security* 20 (3): 115–151.
- Krasner, D. S. 1999. *Sovereignty, Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.
- Krasner, D. S. (ed.) 2001. *Problematic Sovereignty*. New York: Columbia University Press.
- Lake, D. A. 2003. „The New Sovereignty in International Relations.“ *International Studies Review* 5 (3): 303–323.
- Morgenthau, H. 1947. *Policy among Nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Merriam B. E. 1900. *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*. New York: The Columbia University Press.
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States 1933 [online] [cit. 28. 2. 2018] Dostupné z: <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>
- Mostov, J. 2008. *Soft Borders: Rethinking sovereignty and democracy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Novosád, F. 2013. „Thomas Hobbes: obrana Leviatana“ In: F. Novosád a D. Smreková (eds.). *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 219–236.
- Osiander, A. 1998. „Rereading early twentieth-century IR theory: idealism revisited.“ *International Studies Quarterly* 24: 409–432.
- Rousseau, J. J. 2010. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava: Kaligram.
- Schmidt, S. 2014. „Foreign Military Presence and the Changing Practice of Sovereignty: A Pragmatist Explanation on Norm Change.“ *The American Political Science Review* 108 (4): 817–829.
- Smith, H. G. 1895. „The Theory of State.“ *Proceedings of the American Philosophical Society* 34 (148): 185–334.
- Sugamani, H. 1989 „Grotius and International Equality“ In: H. Bull, B. Kingsbury a A. Roberts (ed.). *Hugo Grotius and International Relations*. Oxford: Claderon Press, 221–240.
- Thomson, E. J. 1995. „State Sovereignty in International Relations: Bridging the Gap between Theory and Empirical Research.“ *International Studies Quarterly* 29 (2): 213–233.
- Tilly, C. (ed.) 1975. *The Formation of National State in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Treaty of Westphalia 1648 [online] [cit. 28. 2. 2018] Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp
- Ušiak, J. 2009. „Preмены суверениты европейских штатов в контексте выбранных теорий международных взаимоотношений.“ *Современная Европа* 2: 35–54.
- Waltz, K. 1975. *Theory of International Politics*. Reading, MA.: Addison-Wesley Publishing Company.